

06.2020

NATIONAL
GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

ПОСЛЕДНИТЕ ГЛАСОВЕ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Спомени на преживелите
ужаса на най-смъртоносната
война в историята

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

Портретни снимки на хора, чиито разкази са свидетелство за кошмара на Втората световна война. Имената им ще намерите във водещия материал в броя.

СНИМКИ: РОБЪРТ КЛАРК

СТАТИИ

Последните гласове на Втората световна война

Някои били герои. Други били жертви. Трети се сражавали за фашистките завоеватели. Днес, когато тяхното поколение отмира, 75 години след края на войната, спомените им са още по-покъртителни.
ВЪВЕДЕНИЕ: ЛИН ОЛСЪН
СНИМКИ: РОБЪРТ КЛАРК
..... стр. 30

Вечните пътеки на Италия

В Пулия и в пасторалните региони на всеки обитаем континент сезонното преселение на хора и стагата им между летните и зимните пасища два пъти годишно се практикува от хиляди години.
ТЕКСТ: АЛЕКСИС МАРИ АДАМС
СНИМКИ: ДЖУЗЕПЕ НУЧИ
..... стр. 68

▲ Фламингото Боб

Птица се удря в хотелски прозорец. Травмирана и неспособна да се върне в дивото, тя се превръща в символ на опазването на природата, общувайки с ученици на родния си остров Кюрасао. Това е нейната история.
ТЕКСТ: КРИСТИН ДЕЛАМОРЕ
СНИМКИ: ЙОСПЪР ДУСТ
..... стр. 82

НЕБЕСНИТЕ ВИДЕНИЯ НА „ХЪБЪЛ“

Три десетилетия след като бил изстрелян, телескопът продължава да разкрива тайните на Вселената.

БР. 06 (176)

Допълнително оцветено съставно изображение е запечатало мъглявината Воал. Тя е част от подобния на поничка пръстен Лебед — резултат от избухването на свръхнова преди няколко хиляди години.

Защо се оказахме неподготвени за този вирус?

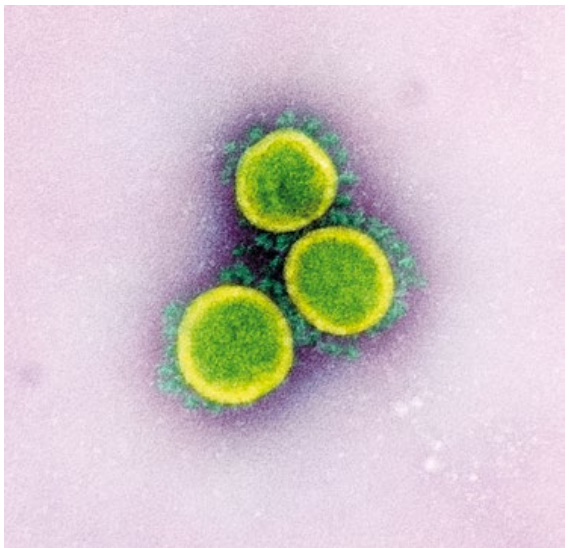
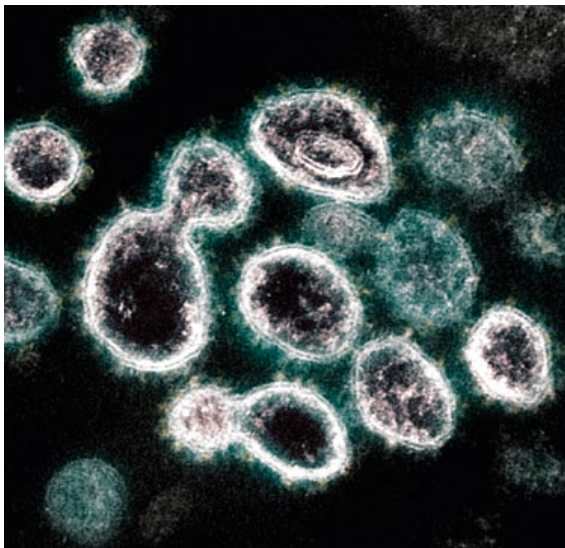
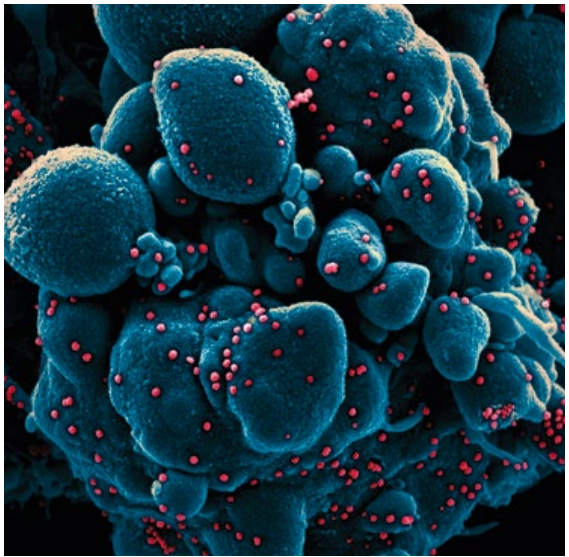
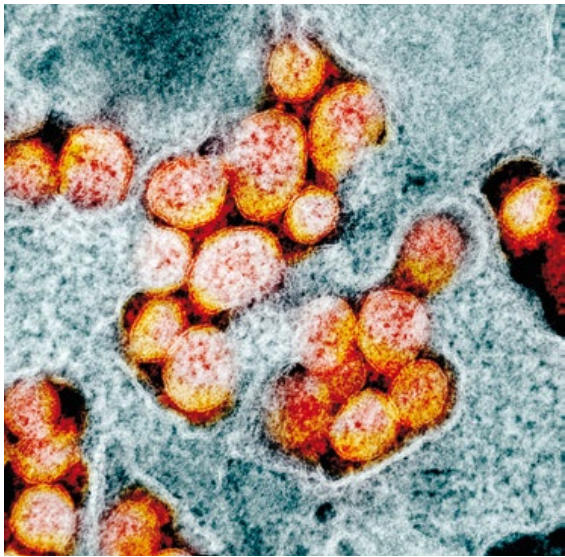
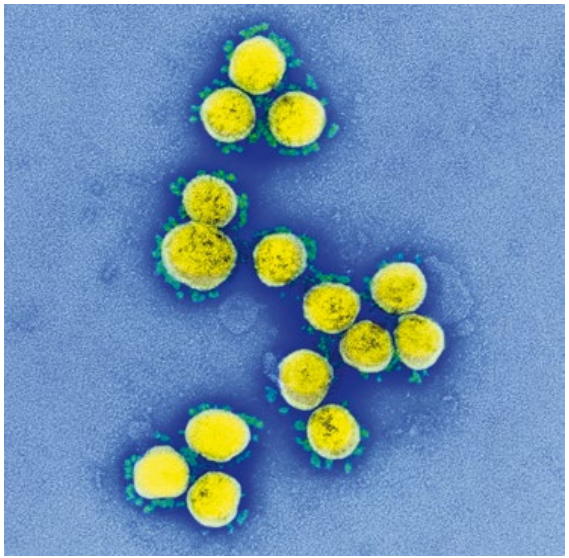
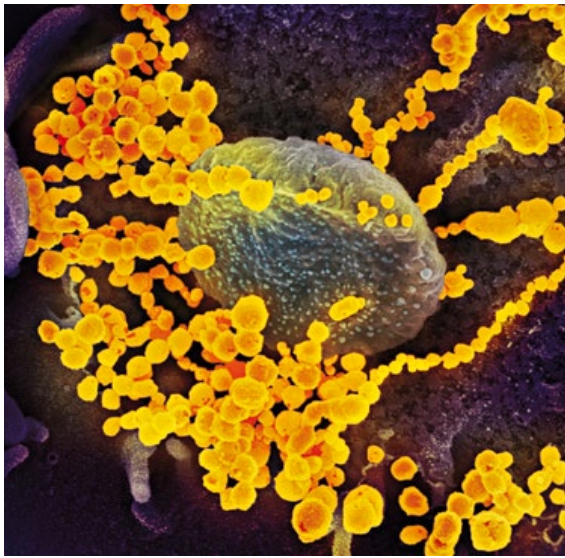
ДЕСЕТИЛЕТИЯ НАРЕД СВЕТЪТ ИГНОРИРАШЕ ПРОГНОЗИТЕ НА
ЕКСПЕРТИТЕ ЗА ПАНДЕМИЯ. МОЖЕ БИ КОРОНАВИРУСЪТ
ЩЕ ПРОМЕНИ ТОВА

ТЕКСТ: **РОБИН МАРАНЦ ХЕНИГ**

В

В ПЪРВИТЕ СЕДМИЦИ на пандемията от коронавирус не можех да понасям да чета за нашите колективни ранни стъпки накриво. Не само защото скритият укор ми се струваше напразен – какъв беше смисълът да знам, че мрачната реалност, която преживяваме, можеше да бъде избегната, – а защото в моя случай чувството беше дълбоко лично. Всяка статия за пропускане на предупредителните знаци за опустошителен нов вирус, която чета, ми напомняше, че преди десетилетия учените са се тревожили точно за същото нещо и някои научни журналисти пишеха за тревогите им. Аз бях една от тях.

Когато започнах да изследвам темата през 1990 г., терминът „възникващи вируси“ тогава беше изкован от един млад вирусолог – Стивън Морс, който щеше да стане главният герой в книгата ми „Танцуваща матрица“. Той и други учени идентифицираха различни усло-

ПОСЛЕДНИТЕ ГЛАСОВЕ — НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

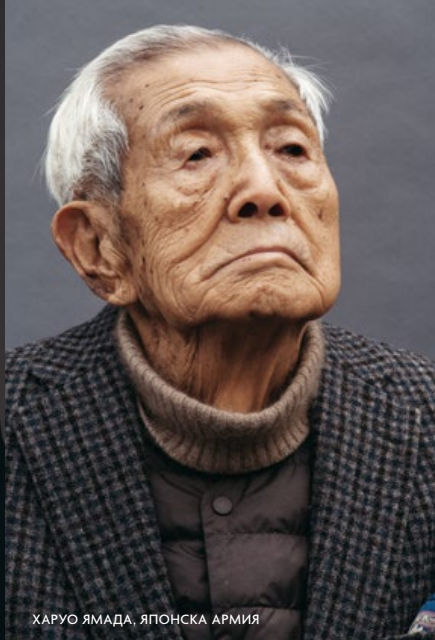
Някои били ГЕРОИ. Други били ЖЕРТВИ. Трети се сражавали за
ФАШИСТИТЕ, които искали ДА ЗАВЛАДЕЯТ СВЕТА. Днес,
когато тяхното ПОКОЛЕНИЕ ОТМИРА, 75 години след КРАЯ
НА ВОЙНАТА, спомените им са още ПО-ПОКЪРТТЕЛНИ

Въведение:
ЛИН ОЛСЪН

Снимки:
РОБЪРТ КЛАРК

ГАЛИНА СИДОРЕНКО, ОЦЕЛЯЛА ОТ ЛЕНИНГРАД

ХАРУО ЯМАДА, ЯПОНСКА АРМИЯ

МИХАИЛ МОРОЗ, СЪВЕТСКИ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ

ДЖОН „ДЖАК“ ТЪРМАН,
МОРСКА ПЕХОТА НА САЩ

КЛАРА ХЪНТЪР ДЪТАИ,
АМЕРИКАНСКА ВОЕННА ПРОМИШЛЕНОСТ

КИСАКО МОТОКИ,
ОЦЕЛЯЛА ОТ ВЪЗДУШНИТЕ НАПАДЕНИЯ НАД ТОКИО

МАКСИМИЛИАН ЛЕРНЕР, КОНТРАРАЗУЗНАВАНЕ, САЩ

АЗУМА ОХЯ, ЯПОНСКА АРМИЯ

НИНА ДАНИКОВИЧ, БЕЛОРУСКА СЪПРОТИВА

В надпреварата за голямата награда – Берлин – съветски войници тичат по улиците на обречената германска столица през април 1945 г. По това време градът вече бил в развалини от бомбардировките на съюзниците, а Третият райх на Хитлер се разпадал. Германските сили се предали на 7 май; следващият ден бил обявен за Ден на победата в Европа.

DPA PICTURE ALLIANCE/
GETTY IMAGES

ПРЕДИ 75 ГОДИНИ най-всеобхватната, разрушителна и смъртоносна война в историята клоняла към своя край. Втората световна война оправдала името си: истински глобален конфликт, който противопоставил Съюзническите сили – САЩ, Съветския съюз, Великобритания, Китай и техните по-малки съюзници – срещу Германия, Япония, Италия и още няколко държави от Оста. Около 70 млн. мъже

и жени служили във въоръжените сили и станали част от най-голямата военна мобилизация в историята. Но страданията и смъртта засегнали най-вече мирното население. От общо около 66 млн. жертви близо 70% – 45 млн. души – били цивилни, включително шестте милиона евреи, избити по време на Холокоста. Още десетки милиони били прогонени от домовете и страните си, а много от тях години наред живели като разселени лица. Последствията от войната били също толкова изумителни като нейните мащаби. Тя положила основите на света, който познаваме от повече от седем десетилетия – от зората на ядрената ера, през създаването на Израел, до въздигането на САЩ и Съветския съюз като двете съперничаещи си световни свръхсили. Освен това породила образуването на международни съюзи като ООН и НАТО, целящи да предотвратят повтарянето на подобен катаклизъм. Въпреки това с течение на времето общественото съзнание за войната и почти невъобразимите ѝ последствия е избледняло и помътняло като сепията на старите снимки. В същото време броят на очевидците намалява. Според официалните статистики в САЩ през 2019 г. били живи по-малко от 400 000 (2,5%) от общо 16 млн. американци, които служили във войната. Но благодарение на готовността на някои от последните оцелели да споделят своите истории получихме ценен дар: шанс отново да поставим войната на преден план,

като я погледнем през техните очи. Без достъп до интернет и останалите видове съвременни моментални комуникации, преди войната повечето от тези мъже и жени знаели малко за света извън своите общности. Изтързвайки ги от познатата им среда, тя ги изложила на съкрушителен спектър от нови преживявания и ги изправила срещу по-рано невъобразими изпитания. Мнозина се въодушевили от предизвикателствата.

Бети Уеб (стр. 42) била привлечена да работи в свръхсекретната британска операция за разбиване на кодове в Блечли парк. Тя била една от безбройните жени, чиято работа била жизненоважна за военновременните усилия на техните страни и които открили усещане за своята ценност и независимост, каквото не познавали по-рано.

Хари Т. Стюарт-мл. (стр. 48), 20-годишният внук на човек, роден в робство, също се доказал. Стюарт станал пилот на изтребител в прочутата част *Тъскиджий Еърмен*, сформирана само от чернокожи, и изпълнил 43 бойни мисии.

Тези триумфи са вдъхновяващи и трябва да им се отдаде дължимото. Но в историите на оцелелите преобладават трагедиите, които толкова много от тях преживели – както от Съюзниците, така и от Оста. Техните разкази са свидетелство за кошмарния ад на Втората световна война. Особено натрапчиви са спомените на британския войник Виктор Грег (стр. 46), попаднал в германски плен. Затворът му бил разрушен от англо-американските запалителни бомбардировки на Дрезден през февруари 1945 г. У Грег, който станал свидетел на огнената гибел на мирните германци (жертвите били около 25 000), се породило трайно чувство на вина и срам. Неговата история, както и другите трябва да се запечатат дълбоко в нашето съзнание. □

Американски войник излиза на брега на плажа Омаха по време на нахлуването на Съюзниците в окупирана от германците Франция на 6 юни 1944 г. – „Денят Д“. Най-големият морски десант, в който участвали около 7000 кораба с близо 160 000 войници, подготвил сцената за освобождаването на Европа.

РОБЪРТ КАПА, МЕЖДУНАРОДЕН ЦЕНТЪР ЗА ФОТОГРАФИЯ / MAGNUM PHOTOS

Още в *National Geographic* онлайн

Ветерани и оцелели от целия свят споделят своите лични спомени за войната на natgeo.com/ww2.

Как се роди тази статия

Специални благодарности на фотографа Робърт Кларк и неговия баща, ветерана от Военноморските сили на САЩ Р. Р. „Ръсел“ Кларк (стр. 30 и 46), които вдъхновиха статията, и на многото хора, които приеха Робърт и нашите автори в домовете си и споделиха своите спомени.

ВИКТОР ГРЕГ

Британски пехотинец

ПОКАНАТА НА КИФЛА и чаша горещ чай прозвучала ужасно добре на Виктор Грег в студения лондонски ден през октомври 1937 г. – достатъчно изкушаващо, за да последва вербуващия офицер в кабинета му и да се запише в британската армия. „Беше 18-ият ми рожден ден – спомна си Грег, днес на 100 години. – И знаете ли – доколкото си спомням, така и не получих въпросната чаша чай.“

Вместо това получил място на първия ред за ужасите на Втората световна война, от началото до края ѝ. След като се обучил за снайперист, Грег бил командирован за кратко в Индия и служел в Палестина, когато войната избухнала през септември 1939 г. Прекарал следващите три години на секретни мисии в тила на врага в пустинята на Северна Африка. По-късно станал парашутист и участвал в инвазията в Италия. През септември 1944 г. бил спуснат в битката при Арнем – неуспешен опит на Съюзниците да овладеят един мост през р. Рейн.

„Казаха ни, че победата е в кърпа вързана – спомна си той. – Вместо това се натъкнахме на няколко бронирани дивизии, които явно никои не беше предвидил.“ Сраженията били свирепи, с ръкопашен бой и британските парашутисти били нагвигити. Грег бил пленен

и изпратен в трудов лагер край Дрезден, Германия. Същата зима направил два неуспешни опита за бягство и за наказание го изпратили да работи във фабрика за сапун. Заедно с друг военнопленник организирали саботажа, от който фабриката изгоряла до основи – провинение, заради което ги осъдили на смърт. „Преместиха ни в затвор в Дрезден – разказва Грег – и ни казаха, че ще ни разстрелят на следващата сутрин.“

Тук се намесила съдбата. Същата нощ британски и американски самолети започнали да сипят запалителни бомби върху Дрезден. Една от тях поразила затвора и Грег избягал през срутената стена. Казва, че ужасите, на които станал свидетел през следващите няколко дни, го преследвали през целия му живот и го изпълвали с вина и срам. „Дотогава войната за мен бяха войници, които се бият с други войници – казва той, – но това бяха жени и деца, мирни хора. Не можех да повярвам. Нали уж ние бяхме добрите.“

След бомбардировките Грег избягал от Дрезден и се отправил на изток, за да се присъедини към настъпващите съветски сили. Бил с тях в Лайпциг, когато Германия капитулирала.

След като шест години живял на ръба, за него било невъзможно да свикне със следвоенния граждански живот. Казва, че търсел риска и опасността – независимо дали карал мотоциклети, поемал тайни мисии за британската разузнавателна служба МИ-6 или се забърквал с нелегални демократични движения отпътък Желязната завеса.

Спомените от Дрезден се оказали особено тежък товар. Наскоро обаче Грег бил поканен там да разкаже за преживяното. В публиката имало жена, прехвърлила 80-те, която като малко момиче оцеляла от бомбардировките на Дрезден, но загубила единия си крак. Докато разговаряли след лекцията – казва Грег, – той открил вътрешния мир, който търсел от десетилетия. „Някак си най-сетне се почувствах опростен.“

—Роф Смит

Р. Р. „РЪСЕЛ“ КЛАРК

Американски моряк

КОГАТО ФУТБОЛНА ТРАВМА докарала херния на Ръсел Кларк, той знаел, че ще бъде обявен за негоден за военна служба. Но 18-годишният Кларк, роден и отгледан в една канзаска ферма, бил решен да се присъедини към своите двама братя във войната. Платил си операцията, за да се излекува, и после се записал.

В началото на 1945 г. Кларк бил някъде в Северния Атлантук и работел в машинното отделение на ескортиращия разрушител „Фаркуар“. „Там долу беше горещо и душно –38°C“ – спомня си 95-годишният Кларк.

Въпреки дългите горещи часове в трюма Кларк се смятал за късметлия. „Бедните момчета, които трябваше да са на палубата в Северния Атлантук, беряха голям стус“ – казва той. Единственото му съприкосновение с врага се случило на сутринта след капитулацията на Германия. Една нацистка подводница, която очевидно не била получила новите разпореждания, се насочила към „Фаркуар“. „Нямахме избор – казва той. – Пуснахме им едно торпедо.“

Останало само едно маслено петно. —Бил Нюком

**ХАРИ Т.
СТЮАРТ-МЛ.**

Американски пилот

Ръчно изработеният модел на P-51 „Мустанг“ пази незабравими спомени за Стюарт, който изпълнил 43 бойни мисии точно с такъв самолет. Внук на човек, роден в робство в Алабама, Стюарт (долу вляво) свалил три вражески самолета, докато ескортирал американски бомбардировачи, и получил Кръст за изключителни летателни заслуги.

Към 1945 г. над 1,2 млн. униформени афроамериканци служели в Европа, Тихия океан и у дома.

„Просто искам хората да ги помнят като добри граждани, КОИТО СА ПОМОГНАЛИ ЗА ЗАЩИТАТА НА СТРАНАТА СИ – въпреки дискриминацията.“

Близо хиляда афроамерикански пилоти, които служили през Втората световна война, се научили да летят в Тъскидж, Алабама – единствената американска военновъздушна база, която обучавала чернокожи кагети. Днес са останали само 10 от прочутите Тъскидж Еърмен и един от тях е 95-годишният подполковник Хари Т. Стюарт-мл.

Стюарт израснал в Куинс, Ню Йорк, и обичал да се разхожда до близкото летище и да си фантазира как лети. Осъществил мечтата си през 1944 г., когато започнал да ескортира американските бомбардировачи до целите им из цяла Европа.

По време на една такава мисия, навръх Великден 1945 г. Стюарт и още шестима от неговата ескадрила летели на 1500 м над окупираната от нацистите Австрия, когато внезапно се оказали срещу превъзхождащи ги като численост самолети на „Луфтвафе“.

Последвали смъртоносни схватки. Когато се приземил обратно в базата в Италия, там го посрещнали с фанфари, тъй като бил свалил три вражески самолета. Но пилотът новобранец си мислел за тримата свои другари пилоти, свалени в битката. Един загинал на място, един успял да се приземи аварийно в Югославия и един скочил с парашут – съобщили, че тялото му било открито в Австрия, след като страната била освободена от нацистите две седмици по-късно.

След войната Стюарт останал във Военновъздушните

сили – през 1948 г. президентът Хари Труман разпоредил расовата интеграция в армията. Но година по-късно следвоенните бюджетни ограничения принудили хиляди офицери, включително Стюарт, да напуснат ВВС. Получил лиценз за граждански пилот и кандидатствал за работа в „Пан Американ“ и „Транс Уорлд Еърлайнс“. Отхвърлили го – по онова време не наемали чернокожи пилоти.

Получил диплома за машинен инженер. Намерил си работа и реализация, издигнал се в йерархията на една от най-големите компании за газопроводи в страната и се пенсионира като вицепрезидент.

През 2018 г. Стюарт за първи път след войната пътувал до Австрия, сега вече като гост на австрийското правителство. Изследователи, проучващи съдбата на свалените съюзнически пилоти, установили, че Уолтър Манинг от ескадрилата на Стюарт – този, който скочил с парашут по време на кървавата великденска мисия – бил заловен жив. Докато чакал да бъде преместен в лагер за военнопленници, 24-годишният мъж бил линчуван от мъла, подбудена от расистката нацистка пропаганда. Точно 73 години по-късно Стюарт и дъщеря му станали свидетели как висши австрийски лица се извиняват за това зверство и откриват мемориална плоча на мястото, на което Манинг е бил убит.

Какъв завет се надява да оставят пилотите от Тъскидж Еърмен? „Просто искам да бъдат запомнени като добри граждани – добри американци, които са смятали за свой дълг да се включат в защитата на своята страна в трудни времена въпреки цялата дискриминация.“

– Кейти Сандърс

Вечните пътеки

В ПУЛИЯ И В ПАСТОРАЛНИТЕ

РЕГИОНИ ПО ЦЕЛИЯ СВЯТ

СЕЗОННОТО ПРЕСЕЛЕНИЕ СИ ОСТАВА

ОБЩЕСТВЕНА ТРАДИЦИЯ

на Италия

ТЕКСТ: **АЛЕКСИС МАРИ АДАМС**

СНИМКИ: **ДЖУЗЕПЕ НУЧИ**

В

ВСЕКИ ЮНИ Нунцио Марчели събира стадото си от 1300 овце и напуска дома си близо до средновековното село Анверса дели Аbruци в Апенините, Централна Италия. Изминавайки около 50 км в продължение на 3 дни, 65-годишният Марчели и овчарите му отвеждат животните към алпийска поляна високо над фермата на Марчели.

Маршрутът от фермата до лятната кошара на животните следва *тратуро* – италианската дума за пътеките, вдълбани в тази земя от над 2300 години такива миграции. След като преминат, тропайки, по калдъръмените улици на Анверса, овцете и пастирите им започват да се катерят нагоре. Криволичат през морета от диви цветя, стари букови и борови гори и рушащи се каменни села – включително неземното селце Кастровалва с население 12 души, което се е вкопчило в скалист варовиков връх, стрелнал се към небето. Следобед на третия ден те се изкачват на 2000-метрово плато под все още покрития със сняг Монте Греко.

Макар и само на около 150 км от Рим, платото изглежда като отдавна забравен свят. Земни пчели събират прашец от дивия риган и мащерката. Скални орли и соколи прелитат в яносиньото апенинско небе. Стоици видове билки, треви и

Стари говежди хлопки висят на релса в Сан Марко в Ламис, преди сел. Колантуоно и стадото им да поемат на *трансуманца*, или трансхуманс – миграция към и от пасищата два пъти годишно. В пътешествието си, коренящо се още в неолита, семейството води добитъка на 180 км разстояние в продължение на 4 дни, от Пулия до летните ливади в Молизе. Звънците помагат на пастирите да открият отклонилите се животни и символизират връзката на семейството с агарната традиция.

ПРЕХОДНА СНИМКА

Стадо от 300 глави влиза в Кастропиняно по време на последния ден от прехода на Колантуоно.

диви цветя растат в смайващо изобилие. Тук мобилните телефони не работят. Това е от онзи вид места, които не ви се иска никога да напускате.

Но Марчели има работа за вършене във фермата, която е и място за селскостопански туризъм, като помещениата на стопанството са отворени за пътешественици. Така че след празничен обяд, състоящ се от традиционна за Абруцо храна като агнешка яхния или *панкото* – супа от хляб и зеленчуци, всички се връщат с ван до Анверса.

Тоест всички освен овцете, които ще останат тук – на общинската земя, която Марчели е наел от окръг Скано близо до границата на националния парк

„Абруцо, Лацио и Молизе“ – през лятото и ранната есен, пирувайки с пицната трева по ливадите. Пастирите също остават, заедно със своите абруцезки мастифи пазачи, за да наглеждат и вардят стадото от вълци, мечки и други хищници.

Към ноември Марчели и пастирите му, а понякога и неколцина от гостите по линия на селскостопанския туризъм, осмелили се в студа на късната есен, извършват пътешествието обратно, за да върнат стадата у дома. Всяка година моделът се повтаря.

Това преселение два пъти годишно си има име, а от 11 декември 2019 г. – и признание от ЮНЕСКО като жизненоважен елемент на човешката култура. Наречено

A woman with long brown hair is wearing a traditional Bulgarian folk costume. She has a white long-sleeved blouse with a gold-embroidered collar and a dark vest with gold embroidery. On her head, she carries a large, ornate basket. The basket is covered with a white lace cloth and decorated with yellow and pink roses. A small framed picture of a religious figure is visible on the front of the basket. The background shows a stone wall and part of another person in a red and pink costume.

На 1 май абруцезкият град Кокуло е домакин на Феста дей Серпари. Жени в местни носии разнасят пълни с хляб кошници, докато *серпарите*, или змиярите, се приготвят да украсят със серпентини статуята на светеца-патрон Доменико ди Сора. Популярното събитие води началото си от трансхуманса и змиите по пътеките му.

ПТИЦА СЕ УДРЯ В ХОТЕЛСКИ ПРОЗОРЕЦ.

НЕСПОСОБНА ДА СЕ ВЪРНЕ В ДИВОТО,
СЕ ПРЕВРЪЩА В ЛЮБИМ СИМВОЛ НА ОПАЗВАНЕТО НА ПРИРОДАТА.
ТОВА Е НЕЙНАТА ИСТОРИЯ.

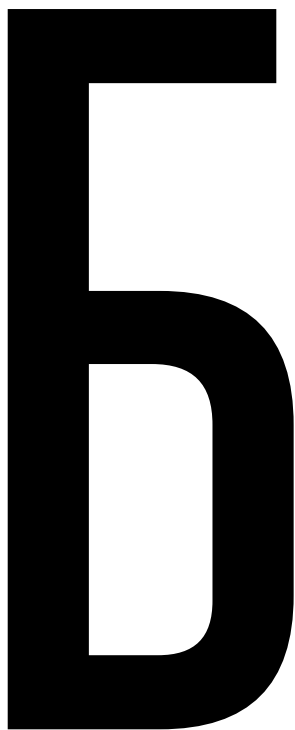
Фламингото

Боб

ТЕКСТ: КРИСТИН ДЕЛАМОРЕ, СНИМКИ: ЙОСПЪР ДУСТ

БОБ ОБИЧА ДА ЗАКУСВА ХАЙВЕР, кисне се в собствен солен басейн и веднџ на две седмици си прави масаж на краката на плажа. Перфектен живот, вероятно, но може да се каже, че го заслужава: Боб прекарва голяма част от времето си, общувайки с ученици на родния си остров Кюрасао, в ролята си на посланик на опазването на природата.

Боб всџщност е фламинго.

Ветеринарката Оудета Дуст го спасила през 2016 г., след като се ударил в хотелски прозорец и получил стресение на мозџка. Докато

лекувала птицата в своя приют за диви животни с идеална цел – *Fundashon Dier en Onderwijs Cariben* (Фондация за животни и образование в Карибите), – Дуст открила, че преди това Боб е бил питомен: бил много спокоен в присџствието на хора и страдал от погов дерматит – хронична болест на крака, разпространена сред птиците, живеещи в плен, която вероятно е намалила способността му да лови храна в дивата природа.

По тези причини Дуст решила да го задџржи като образователно животно в приюта си заедно с около 90 други животни. Той живее в нейния имот наред с различни представители на фауната, сред които един каракара (вид тропически сокол) едно магаре и куп кучета и котки.

Когато Дуст започнала да взема тогава все още безименната птица на ежеседмичните си посещения на фондацията ѝ в училища и други места за обществени събирания на холандския карибски остров, фламингото мигновено се превџрнало в знаменитост.

Естественият розов цвят на Боб е в хармония с цветните стџлби в исторически квартал на Вилемстад. Дружелюбното фламинго придружава Оудета Дуст из града, като дори седи в скута ѝ, докато тя шофира. Наскоро някой я спрял и я попитал: „Той истински ли е?“.

Рихантели Найлс, тогава на 8 години, слуша сърцето на Боб в училище във Вилемстад. Американските фламинго на острова често биват наранявани поради замърсяването с пластмаса и изхвърлените риболовни такъми – тема, която Дуст, с Боб в ръце, засяга в образователните си лекции.

Боб си взема нощна баня в соленоводния басейн зад къщата на Дуст. Той е едно от около 90-те животни в приюта на територията на имота ѝ, близо половината от които са постоянни негови жители. Тук редовно се озовават фламинго, наранени от рибарски корди, или бездомни кучета.

